

รายงาน

การถอดบทเรียนและกำหนดแนวทางการทำงาน

พัฒนาเด็กและเยาวชน จังหวัดมหาสารคาม

ระหว่างวันที่ ๒๖-๒๗ กันยายน ๒๕๕๕

ห้องประชุมกันทรวิชัย ๑ โรงแรมนิวัตพัฒนา มหาสารคาม

โครงการฮักแพง เบิ่งแฉง คนสารคาม

ประเด็นเด็กและเยาวชน

กันยายน ๒๕๕๕

สำนักประสานงาน

สมาคมไต่บ้าน ๖๘ ม. ๑๔ ต.หนองแสง อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม ๔๔๑๒๐

โทรศัพท์ ๐๘๑ ๕๔๖ ๐๒๕๒

สรุปประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการถอดบทเรียนและวางแผนยุทธศาสตร์
เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน จังหวัดมหาสารคาม

วันที่ ๒๖ – ๒๗ กันยายน ๒๕๕๕

ห้องประชุมกันทรวิชัย ๑ โรงแรมนิเวศพัฒนา เมืองมหาสารคาม

*****

ผู้เข้าร่วมประชุม

ภาคีเครือข่าย เพื่อการทำงานด้านเด็กและเยาวชน ในส่วนประสานงานภายใต้โครงการฮักแพงเบิ่ง
แฉ่งคนสารคาม และ เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการถอดบทเรียนและวางแผนยุทธศาสตร์การ
ดำเนินงานด้านเด็กและเยาวชน ระหว่างวันที่ ๒๖ – ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕ จำนวน ๘๕ คน
(เอกสารแนบท้าย)

๑. แรงบันดาลใจต่อการดำเนินงานด้านเด็กและเยาวชนแบบบูรณาการ

แรงบันดาลใจที่สำคัญในการทำงานด้านเด็กและเยาวชน ได้แก่ เด็กและเยาวชนเป็นส่วนหนึ่งของ
สังคมที่ต้องได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตให้สามารถอยู่รอดในสังคมนี้ได้ อยากให้เด็กเติบโต มีความรู้ ขยัน
อยากให้เด็กเป็นคนดี รับผิดชอบ เป็นห่วงลูกหลาน อยากมีส่วนร่วม อยากสะท้อนปัญหาสู่หน่วยงานที่มี
ส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเข้าสู่กระบวนการแก้ไขปัญหา มีความสุขกับการทำงานเด็กและได้แก้ไขปัญหาให้เด็ก
เมื่อก่อนเคยแต่ตรวจรักษาคนไข้ ดูแลครอบครัว พอได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกับการทำงานเด็กและ
เยาวชน รู้สึกภูมิใจ เนื่องจากได้อุทิศแรงกายแรงใจช่วยเหลือเด็ก จา การประสานงานกับคนที่ทำงาน
เหมือนกัน ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้รู้จักคนดีๆ ที่มีทัศนคติตรงกัน รอยยิ้มและเสียงหัวเราะที่ออกมา
จากเด็กๆ เวลาทำกิจกรรมแม้จะเล็กน้อยก็ตาม อยากเห็นเด็กทุกคนดีในแบบที่เขาเป็นไม่ใช่เพราะถูก หรือผิด
เป็นหน้าที่ และนึกถึงตัวเองตอนที่เด็ก นึกถึงลูกหลานของเราเอง และคิดถึงอนาคตของประเทศ

อยากเจอเพื่อน อยากทำอะไรร่วมกับเด็ก เสริมสร้างภูมิคุ้มกันภัยทางสังคมต่อเด็กและเยาวชน
อยากเห็นผู้ใหญ่ที่ดี จึงต้องเริ่มต้นที่ตัวเด็กก่อน การให้ความรัก ให้โอกาส ให้พื้นที่ ให้ตัวตน เด็กมีจิตใจ
สาธารณะคือความอยากให้เป็น

๒. กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยแบ่งกลุ่มออกเป็น ๕ กลุ่มแบบคละคนทำงาน ซึ่ง
ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับ
ตำบล (รพสต.), คณะครูจากโรงเรียนมัธยมและประถมศึกษา, นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย, เจ้าหน้าที่อบต.,
เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน, ครูชุมชน และ เด็กและเยาวชน ซึ่งผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิดเพื่อการทำงานด้านเด็กและเยาวชน

หลักการดำเนินงานด้านเด็กและเยาวชน จากการระดมและรวบรวมจากผู้เข้าร่วมประชุม สามารถสรุปพอสังเขปได้ดังนี้

๒.๑.๑ การพัฒนาเด็กและเยาวชน คือ การเปลี่ยนแปลงและสร้างอนาคตของประเทศชาติ

เพราะหากเยาวชนเป็นเด็กดี มีศักยภาพและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์สังคมโลก และมีการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้กับเด็กเยาวชนตั้งแต่เบื้องต้นได้ ก็จะเป็นต้นทุนที่สำคัญต่อการ สร้างอนาคตที่สดใสให้โลกใบนี้ได้ในที่สุด

๒.๑.๒ การเปลี่ยนแปลงอนาคตของชาติ ขึ้นกับการสร้าง จิตสำนึกร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่ต้องทำงานร่วมกัน มองเห็นเด็กและเยาวชน คือ หุ่นส่วนสำคัญของสังคม ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพเด็ก/เยาวชนด้านทักษะชีวิต มีส่วนร่วมในการทำงาน สร้างแรงบันดาลใจต่อการเป็นผู้นำและต้นแบบในการเห็นคุณค่าตนเอง เข้าใจ วิถีชุมชน มีความรักในชุมชน คิดได้คิดเป็น เห็นรากเหง้าตัวเอง อยากให้เยาวชนมีระเบียบวินัย และมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคม อยากให้เด็กเยาวชนรู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง ได้เห็นปัญหาในชุมชน ไม่ติดถือ เทำทันการเปลี่ยนแปลงภายนอกและสามารถเลือกตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง อนาคตของชาติก็จะถูกพัฒนาในทางที่ถูกต้อง

๒.๑.๓ ความสุขและคุณค่าของการทำงานส่งผลต่อความภาคภูมิใจของคนทำงาน ซึ่งการดำเนินงานในระยะเริ่มต้นอาจจะเป็นเพราะนโยบาย บทบาท หน้าที่ และมีคนชวนมาทำงานแล้วเกิดแนวคิดในการขยับงานต่อ รู้สึกว่าได้ทำงานกับสิ่งมีคุณค่าที่สุด ซึ่งการดำเนินงานจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความเข้มแข็งของเครือข่ายคนทำงาน การใฝ่รู้ ศึกษา หาประสบการณ์และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็ก/เยาวชนให้เกิดความเหมาะสม

กระบวนการดำเนินงานมีหลากหลาย ได้แก่ สนับสนุนให้เด็กเยาวชนมีจิตอาสา สร้างภูมิคุ้มกันที่ดี การทำงานด้วยใจการยอมรับธรรมชาติของเด็ก แบบไม่มีเงื่อนไข แก้ปัญหาเด็กในชุมชน เรื่องสูบบุหรี่ ดิดเหล้า เด็กชิงมอเตอร์ไซค์ สถานการณ์ปัญหายาเสพติด ทะเลาะวิวาท เพศสัมพันธ์ ท้อง แท้ง ครอบครัแตกแยก

ต้องสร้างการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงปัญหา สร้างพื้นที่/กิจกรรมสร้างสรรค์ ให้เด็กได้เรียนรู้ ดิดอาวุธทางปัญญา รักและเป็นห่วงเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออก ให้โอกาสที่แตกต่าง และที่สำคัญเกิดทีมงานด้านเด็ก/เยาวชนที่เข้าใจกัน

๒.๑.๔ รูปแบบและวิธีการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนอยากให้มีพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน หรือเวทีประชาคม ครอบครัเกิดความอบอุ่นคนในครอบครัวเข้าใจกัน มีแบบอย่างที่ดีมีคำสอนสร้างกิจกรรมเด็ก มีความรักกันในหมู่บ้าน/ชุมชนทำงานเพื่อส่วนรวมมีจิตอาสา หา งานทำพอมาทำงานกับเด็กทำให้เห็นปัญหา แล้วอยากเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

๒.๒ สภาพปัญหา

๒.๒.๑ พฤติกรรมของเด็ก/เยาวชนมีพื้นฐาน จากครอบครัวและพฤติกรรมของสังคมส่งผล ต่อพฤติกรรมเด็ก นอกจากนี้กระแสการพัฒนาประเทศที่มีความรู้พรมแดน รุนแรง รวดเร็ว ส่งผลให้คนใน ชุมชนและคนอื่นๆไม่เข้าใจ ไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งสภาพของเศรษฐกิจ ความยากจน ความไม่ พร้อม รวมถึงคนทำงานด้านเด็ก/เยาวชนเอง ไม่เข้าใจการเรียนรู้ เข้าไม่ถึงเด็ก ไม่มีเวลา ไม่เข้าใจเด็ก

ลักษณะเฉพาะของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน มีส่วนในการพัฒนา เช่น ปิดกั้นตนเองไม่ เปิดใจเรียนรู้ ไม่ค่อยใฝ่การเรียนรู้ ภาวะผู้นำต่ำ แรงบันดาลใจต่อการพัฒนาตนเองน้อย ซึ่งในขณะเดียวกัน ปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก/เยาวชนมีจำนวนมาก เช่น ยาเสพติด (ตามกระแส วัตถุนิยม ชวนดื่มเหล้าเข้า บังกะโล) การทะเลาะ เพศสัมพันธ์ ครอบครัวแตกแยก ขาดสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ

โดยสรุป คือ พื้นฐานของครอบครัว พฤติกรรมด้านลบของคนในสังคม มุมมองที่ผู้ใหญ่ มองเด็ก ไม่ได้เข้าใจว่าเด็กกำลังเผชิญปัญหาอะไร สิ่งแวดล้อมภายนอกเป็นพิษ รากฐานทางสังคม และ ครอบครัวอ่อนแอ ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๒.๒.๒ ทักษะของเจ้าหน้าที่ในการทำงานเด็กและเยาวชน เช่น ความรู้ ประสบการณ์การทำงาน ยังไม่เพียงพอ ความต่อเนื่องของงาน ก็น้อย การทำงานแบบแยกส่วน ไม่บูรณาการ ต่างคนต่างทำ เนื่องจากเงื่อนไขของ เวลาที่ไม่สอดคล้องกัน ทักษะคติของคนทำงานกับเด็ก/เยาวชน มองว่าเด็กเป็นปัญหา ของสังคม บางกลุ่มก็ทำงานเพียงรักษาผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง ขาดความต่อเนื่อง ขาดการบูรณาการ และทักษะการดำเนินงานของบุคคลากรยังไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้

หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงไม่เห็นความสำคัญของการดำเนินงานร่วมกันแบบมีส่วนร่วมเท่าที่ควร ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ขาดคน/ที่มีความจริงจังในการทางด้านเด็กและ เยาวชน และความไม่เข้าใจระหว่างคนทำงาน+เด็ก

๒.๒.๓ ทักษะคติของสังคม (มุมมองต่อเด็ก/เยาวชน) และพื้นที่ทางสังคม เด็กขาดโอกาส ในการแสดงออก ทำให้ไม่กล้าแสดงออกและไม่กล้าตัดสินใจ คนในชุมชนยังไม่เข้าใจการสร้างการมีส่วนร่วม ยังมี การดำเนินงานที่เป็นการครอบงำเด็ก ขาดผู้นำที่มีภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ผู้นำขาด ความตระหนักในการจัดการตนเอง ขาดการเชื่อมโยงการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เช่น แยกการศึกษาออกจากชีวิตจริง สิ่งที่เรียนถูกนำมาใช้เพียงน้อยนิดเท่านั้น ขาดการยอมรับการจัดการศึกษานอกระบบ(รร.สวน เกี่ยวกับชีวิตไม่มี)

รากฐานทางสังคมไม่เข้มแข็ง การสร้างความรู้ให้ตระหนักในสภาพปัญหาพร้อมยังไม่เกิดขึ้น อย่างเข้มแข็ง ช่องว่างระหว่างวัย(ทัศนคติ)และยุคสมัยเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารระหว่างวัยในปัจจุบัน การ ให้คุณค่าและการยอมรับกับตัวเด็กของผู้ใหญ่(ทัศนคติ) โครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สื่อ สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยากจะควบคุมหรือติดตาม เพราะความอิสระของการใช้ชีวิต สังคมขาด ระเบียบวินัยมากขึ้น

ความเอาใจใส่ของผู้รับผิดชอบหลัก ในท้องถิ่นไม่เห็นความสำคัญของการทำงานกับเด็ก และเยาวชน อีกทั้งเจ้าหน้าที่/ผู้ใหญ่ มีทัศนคติไม่ดีต่อกันและมีช่องว่างระหว่างความคิด

๒.๒.๔ รูปแบบการดำเนินงานของคนทำงานด้านเด็กและเยาวชน เช่น ระบบข้อมูลไม่เชื่อมโยงกัน หนุนเสริมไม่ได้จริง การรวมคน รวมงาน รวมพลังในระดับจังหวัดยังไม่เป็นจริง ข้อมูลสถานการณ์ความรุนแรง การเชื่อมโยงข้อมูล ขาดการแลกเปลี่ยน การสร้างระบบฐานข้อมูลระบบบริการยังไม่เชื่อมโยง ขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมกันอย่างเป็นระบบและที่สำคัญขาดอุดมการณ์ร่วมและเป้าหมายร่วม

งบประมาณในการดำเนินงานน้อย ภาครัฐขาด มีปัญหาเรื่องเวลา คน งาน เงิน โลกทัศน์ หรือสถานการณ์โลกเปลี่ยนไป ผู้ใหญ่หรือคนทำงานไม่เท่าทันและไม่เข้าใจธรรมชาติเด็ก ทัศนคติของบุคลากร ผู้ใหญ่มองเด็กเป็นปัญหา ไม่ได้เข้าใจว่าเด็กกำลังเผชิญปัญหา ที่สำคัญการการรักษาระบบของผู้นำให้คำปรึกษาและบริการ และ ระบบกฎหมายไม่สามารถนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓ ความสำเร็จ

๒.๓.๑ เกิดเวที หรือพื้นที่ของเด็กและเยาวชนแบบสร้างสรรค์ มีกิจกรรมสร้างสรรค์ ระหว่างเด็กและเยาวชน เริ่มมีกลุ่มเล็กๆ มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในระดับชุมชน มีบุคคลและเยาวชนที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ เกิดชุมชนที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา เกิดกิจกรรมสร้างสรรค์ มีสื่อในการทำงาน (วงดนตรี วิทย์ โปงกลาง ละคร สรภัญญะ มโหรี) ที่หลากหลาย

๒.๓.๒ พฤติกรรมของเด็กมีการพัฒนาในทางที่ดีขึ้น ได้แก่ เด็กมีความคิดช่วยเหลือสังคมมากขึ้น รักเพื่อนมากขึ้น รับผิดชอบสังคม เกิดแกนนำเยาวชน เด็กให้ความสำคัญเคารพเชื่อฟังนับถือ เด็กและเยาวชนคิดได้ คิดเป็น พฤติกรรมเด็กเปลี่ยน มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน กล้าแสดงออก เด็กกล้าแสดงออก ผู้ใหญ่มีส่วนร่วม เด็กมีความรับผิดชอบ พ่อแม่เข้าใจ เด็กเกิดความรัก สามัคคี เด็กแยกแยะผิด-ถูกได้ ได้รับความรู้จากผู้ใหญ่ มีข้อมูลเพียงพอ มีเด็กดีเกิดจากการทำงาน มีแกนนำเด็ก/เยาวชนและเกิดการประสานงานเครือข่ายระหว่างแกนนำเด็ก/เยาวชนด้วยกัน

๒.๓.๓ ความสำเร็จของคนทำงาน การหนุนเสริมจากภาคส่วนต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ได้ช่วยเหลือเด็กมากขึ้น มีการขยายผลได้ คนทำงานมีการเปลี่ยนแปลงตัวเอง เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะการทำงานมากขึ้น เกิดบทเรียนการทำงาน ได้ทำงานเด็กและเยาวชนที่อยากทำ ทำให้รู้สึกรักและเข้าใจเด็ก/เยาวชนมากขึ้น มีผู้ใหญ่หนุน พ่อแม่เข้าใจเด็ก

เกิดกลุ่มเครือข่ายผู้ปกครอง เห็นว่าเด็กมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เกิดการขยายผลการทำงานสู่พื้นที่อื่นๆ เกิดแกนนำชุมชน เกิดชุมชนชุมชนและท้องถิ่นและเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานมากขึ้น

มีการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อการสนับสนุนการทำงาน มีกองทุนพัฒนาตำบล/จังหวัด ในการสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์ มีข้อมูลด้านเด็กและเยาวชนเพื่อการพัฒนา มีใจเสียสละ มีเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภูมิใจที่ตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน

เกิดภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน เกิดการเปลี่ยนแปลงถึงน้อยแต่ก็ได้ทำอย่างต่อเนื่อง มีเพื่อน ร่วมแนวคิด รู้จักคนเยอะ เห็นรอยยิ้มทุกคนที่ร่วมงาน ภูมิใจที่ได้เป็นจุดเริ่มต้นกับทีมงานได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเด็ก จะแก้ไขปัญหาได้มากหรือน้อยก็ดีหมด เพราะทุกคนมีความตั้งใจ มีเพื่อน มีภาคีการพัฒนาเพิ่มขึ้น

๒.๑.๔ เกิดรูปธรรมความสำเร็จ เช่น โรงเรียนชุมชนชานาบ้านปลาบู่ อำเภอวาปีปทุม ศูนย์ให้คำปรึกษาโรงเรียนประชาพัฒนา ศูนย์ฝึกอาชีพเด็กผู้ขาดแคลน โรงเรียนประชาพัฒนา โรงเรียนสอนเพศศึกษาต้นแบบ เด็กร่วมกิจกรรมกับชุมชนได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อาศรมต้นบาก ตำบลหนองซอน ตลาดเขียว เกิดแผนโครงการเกี่ยวกับเด็ก เกิดคณะทำงานระดับตำบล อบต.มีกิจกรรมเกี่ยวกับเด็ก มีคลินิก ให้คำปรึกษา มีสภาเด็กและเยาวชนที่ชัดเจน

เด็ก/เยาวชนหลุดจากปัญหา (ไม่ทำอีก เลิกเสพยา) เกิดภาคีเครือข่าย เกิดมาตรการในการ ป้องกัน โครงการตาสับปะรด บูรณาการชุมชน เด็กช่วยเหลือครอบครัวและพึ่งตนเองได้สร้างคนได้ ได้เด็ก คืบมา เด็กมีจิตอาสา เด็กรักชุมชน มีพื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่การทำกิจกรรมของเด็ก

๒.๔ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

๒.๔.๑ ปัจจัยของคนทำงานและเครือข่ายการดำเนินงาน ได้แก่ คนทำงานมีความเสียสละ มุมเท มีใจรักการทำงาน มีเป้าหมายที่ชัดเจน เกิดทีมงานที่เข้าใจกัน มีคนช่วยทำงานจากหลากหลายองค์กร การสร้างภาคีเครือข่าย ชุมชน ผู้ปกครอง ครู โรงเรียน เพื่อน เกิดเครือข่ายคนทำงานเด็ก โดยกระบวนการ ดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

การได้รับการยอมรับจากตัวเด็กและเยาวชน เกิดแรงบันดาลใจในการทำงานที่ต่อเนื่อง สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กคิดเองเป็น คนทำงานต้องเข้าใจเด็กและเยาวชนมีความสุข การทำงานของ องค์กรท้องถิ่น มีการวางแผนการทำงาน และจริงจังต่อการทำงาน

๒.๔.๒ รูปแบบการดำเนินงาน กระบวนการทำให้เด็กได้คิดใคร่ครวญ ตัดสินใจเอง การมีส่วนร่วมของเด็ก รู้ความต้องการของเด็ก และมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการ มีกระบวนการสร้าง แรงจูงใจ ผู้ใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมเด็ก มีพื้นที่ให้เด็ก/เยาวชนยื่น เปิดโอกาส แสดงออก เข้าสู่ระบบ บริการได้เอง การยอมรับของเด็ก รู้ว่ามีข้อมูล เพราะตัวเอง รูปแบบการทำงาน การดูแลที่ครบวงจรและ ต่อเนื่อง การประสานส่งต่อ

การทำงานเชิงบูรณาการ เราร่วมกันทำงาน ทุกคนต่างได้งานของตัวเอง ความภูมิใจในตัวเอง มาทำงานเพื่อสร้างคนที่เป็นอนาคตของชาติ เกิดจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล การสร้างเครือข่ายการดูแลเด็กระดับตำบล จะต้องได้รับความร่วมมือจากแกนนำชุมชนและภาคส่วนอื่นๆ

๒.๔.๓ ทรัพยากร งบประมาณ ความรู้ มีทรัพยากรคน เป็นปัจจัยหนุนเสริมความสำเร็จ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ เช่น คนทำงานมีความเสียสละ ทำงานเต็มที่ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการสื่อสารหรือการประชาสัมพันธ์ต่อคนในชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงาน มีกองทุน การเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน มีฐานข้อมูลเชิงการพัฒนาของเด็กและเยาวชน เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคีส่วนต่างๆ เป็นการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนกันมากยิ่งขึ้น เห็นอะไรที่กว้างขึ้นกว่าเดิม

๒.๔.๔ ปัจจัยที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กและเยาวชน เครือข่ายเด็กและเยาวชนมีความเข้มแข็งภูมิใจที่เกิดเครือข่ายเด็ก เห็นเด็กเป็นคนที่อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เด็กสามารถคิดเองทำเอง แก้ปัญหาได้ เด็กสามารถแยกแยะถูกผิดได้

๒.๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

- ทำอย่างไร คนอื่นจะรับรู้เรื่องราวที่เราทำด้วย
- ภาวะผู้นำของคนที่เป็นผู้ใหญ่ผู้นั้นมีน้อย
- ทิศทางการนำไปสู่การปฏิบัติและการขยายผลจะเกิดขึ้นได้อย่างไร
- ผู้ใหญ่คือปัญหาที่แท้จริง ทศนคคที่มีต่อเด็ก คือ ขาดความเข้าใจต่อเด็กและสถานการณ์โลก
- จะทำงานให้เกิดความต่อเนื่องได้อย่างไร
- การขับเคลื่อนงานเชิงบูรณาการร่วมกันอย่างไร
- เด็กมีคุณค่าที่สุด ต้องคิดอาวุธทางปัญญา
- ทุกวันนี้คนทำงานทุ่มเทมากจนบางครั้งรู้สึกว่าชุมชนเข้มแข็ง แต่ครอบครัวย่อนแอ
- ความสุขในวันนี้ คือ การเริ่มต้นในการสร้างความสุขในวันหน้า
- เปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้แสดงออกในด้านใดด้านหนึ่ง
- การพัฒนารูปธรรมสู่ แผนพัฒนาในระดับท้องถิ่น (อบต.) และหน่วยงาน ภาคี จะจัดการเป็นแบบอย่างอย่างไร
- ข้อมูลเชิงลึกจะสามารถนำมาใช้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างไร
- กลไกลจากชุมชน(อบต.) จะจริงจังกับการทำงานด้านเด็กได้อย่างไร
- รู้สึกว่าทุกอย่างดีหมดแล้ว ดูแต่งงานตนเอง แต่ภาพรวมเป็นอย่างไร กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีคุณค่าหรือไม่?

- ชื่นชมสิ่งที่เรากำลังทำและสามารถนำรูปธรรมบางอย่างขยายผลได้ขยายผลได้ โดยการทำให้พื้นที่เล็กๆ ให้สำเร็จแล้วขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ

ข้อสังเกตและเสนอแนะ จาก ดร. เสน่ห์ เสาวพันธ์ ผู้อำนวยการ โรงเรียนปากบุง จังหวัดร้อยเอ็ด

ดร.เสน่ห์กล่าวว่า ปัจจุบันชุมชนเรากำลังล่มสลาย ประชาชนเป็นนี้วันละ ๒๐๐ บาท คนมีชีวิตอยู่ด้วย “ความกลัว” นอนเฝ้าหนี้สินและหลาน

สังคมเหมือนคนตาบอดจูงกันเดิน แล้วลูกหลานเราจะอยู่ได้อย่างไร เรามีความสุข แต่คนรอบข้างไม่มีความสุข เราก็ไม่มีความสุข สังคมไทยเราอ่อนแอทั้งระบบ และแยกส่วนกันทำงาน ดันทุนที่สำคัญที่สุดคือใจ เป็นเหตุปัจจัยของความสำเร็จทั้งหมด เมืองมหาสารคามเป็นเมือง ตักสิลา เมืองแห่งปัญญา เราต้องสร้างปัญญาให้เกิด

การสร้างเด็กให้เห็นสัมมาทิฐิ เราหมดทุกข์หรือยัง เราปลดทุกข์คนอื่นเราต้องหมดทุกข์ของเราเอง เรากำลังตามแก้ไข สิ่งที่เรากำลังทำ คือ การชะลอความเสื่อม การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา สังคมแห่งการรักย์ ถิ่นฐาน การพัฒนาฐานชีวิตจริง ซึ่งอนาคตของชาติอยู่ในมือเรา

๓. วิเคราะห์สถานการณ์การดำเนินงาน (SWOT Analysis) โดย อาจารย์ศักดิ์เจริญ ภาณุตานนท์

จากการระดม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ผ่านประสบการณ์คนและหน่วยงานที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน จังหวัดมหาสารคาม สามารถวิเคราะห์ยุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินงานดังรายละเอียด

๓.๑ วิเคราะห์สถานการณ์

จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
<ul style="list-style-type: none"> • มีภาคีพัฒนาเพิ่มขึ้น • มีความสำเร็จเป็นรูปธรรมหลายพื้นที่ • คนทำงานทุ่มเท และมีความเข้าใจในเด็ก/เยาวชน • เด็ก ๆ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ผู้ใหญ่คิดบนความต้องการของเด็ก • มีกระบวนการสร้างการเรียนรู้ให้เด็กคิดเป็น • เด็กเข้าสู่ระบบบริการได้มากขึ้น /มีพื้นที่ในการแสดงออกมากขึ้น • ประสบความสำเร็จเป็นจุด ๆ กระจายในพื้นที่ • เกิดกลุ่มเครือข่าย เด็ก /เยาวชน / ผู้ปกครอง • เกิดแกนนำเยาวชน / เด็กเยาวชนมีจิตสำนึกที่ดีขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> • การรวมคน /การรวมงานในจังหวัด ยังมีน้อย • เยาวชนขาดความกล้า แสดงออก • มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์น้อยในหมู่คนทำงาน • เจ้าหน้าที่/ ผู้เกี่ยวข้องมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเด็ก • มีเด็ก/เยาวชนอีกจำนวนมากที่ต้องการการพัฒนา • โครงการ / กิจกรรมการพัฒนาเด็ก / เยาวชน ยังไม่ชัดเจน ทั้งวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการ • เด็กเยาวชนยังมีส่วนร่วมยังไม่เต็มที่ • ทัศนคติของชุมชนยังไม่เข้าใจ ในการพัฒนาลูกหลาน • งานพัฒนาเด็ก/เยาวชนขาดความต่อเนื่อง

<ul style="list-style-type: none"> • ผู้ปฏิบัติงานเกิดกำลังใจ จากผลงานที่เกิดขึ้น • มีใจเป็นต้นทุน 	<ul style="list-style-type: none"> • ชุมชนเข้มแข็ง / ครอบครัวอ่อนแอ (ไม่มีเวลาดูแลครอบครัว) • ผู้ปฏิบัติงานบริหารเวลาไม่ได้งานมาก เวลาน้อย • ระบบการสั่งการ ใช้อำนาจในการปฏิบัติกับเด็ก/เยาวชน • หน่วยงาน ต่างคนต่างทำ จึงขาดพลัง ได้ผลไม่เต็มที่ • ทำงานตามเวลาราชการ
<p>โอกาส (O)</p> <ul style="list-style-type: none"> • ผู้สนับสนุนงบประมาณ (อบต.) • แนวคิดการทำงาน “ตัวอย่างที่ดี มีค่ามากกว่าคำสอน” • นโยบายภาครัฐในการพัฒนาเด็กและเยาวชน • กระแสการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยม และทำลายระบบคุณธรรมดั้งเดิม ส่งผลต่อปัญหาเด็กและเยาวชนที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง • สภาพปัญหาที่รุนแรงกระจายเป็นภาพกว้างครอบคลุมพื้นที่จำนวนมาก 	<p>อุปสรรค (T)</p> <ul style="list-style-type: none"> • อปท.สนับสนุนและให้ความสนใจในการทำงานที่ต่อเนื่องน้อย • ความสนใจของคณมหาสารคามมีน้อย • สถานการณ์ท่าเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา • นโยบายรัฐยังไม่ถูกใจคนทำงาน /นโยบายเด็ก/เยาวชนไม่ชัด ไม่แน่นอน • ค่านิยมทางสังคมที่ไม่เหมาะสม • สังคมขาดการยอมรับเรื่องการศึกษาอกระบบ • กระแสโลกาภิวัตน์ / บริโภคนิยม / สุขนิยม / ทุนนิยม • ฐานชุมชนไม่เข้มแข็ง เราไปไม่ถึงดวงดาว • เป็นงานเฉพาะกิจ งบประมาณหมด งบประมาณมี งานจึงไม่ต่อเนื่อง นับหนึ่งใหม่ทุกที • ผู้ใหญ่เป็นปัญหา ไปโทษเด็ก • พื้นฐานทางวัฒนธรรมอีสาน

๓.๒ วิเคราะห์ยุทธศาสตร์

จังหวัดมหาสารคามมีภาคี หน่วยงาน องค์กร กลุ่ม และ บุคคลในระดับจังหวัดที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนจำนวนมากและมีความชำนาญการที่หลากหลาย (S) แต่ขาดการทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบและขาดพลังต่อการเปลี่ยนแปลง (W) ขณะที่สถานการณ์ความรุนแรงของปัญหานั้นมีรอบด้าน ส่งผลให้เด็ก

และเยาวชนมีความอ่อนแอ ขาดภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับครอบครัวเป็นต้นมา (T) ทั้งที่นโยบายรัฐและเอกชนต่างมุ่งแก้ไขปัญหาลักษณะอย่างองคร่วมและสร้างระบบการดำเนินงานอย่างเป็นเอกภาพร่วมกัน (O)

ดังนั้นยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่ชัดเจน คือ **การทำงานเชิงบูรณาการ “เราต้องรวมกำลังกันดี”** ด้วยกระบวนการเชื่อมโยงความรู้ ประสบการณ์ของบุคลากร ความตั้งใจ มุ่งมั่นของการทำงาน การหนุนเสริมงบประมาณ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเป้าหมายร่วมกัน และ การสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน อย่างเป็นระบบและกระบวนการ มีความต่อเนื่อง มีการพัฒนากลไกการเชื่อมโยง โดยอาศัยการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

๔. แนวทางการดำเนินงานด้านเด็กและเยาวชน

ทำอะไร	รูปแบบ/กิจกรรม	ทำอะไรได้ทันที
ระดับปฏิบัติการ ท้องถิ่น ชุมชน ครอบครัว	<ul style="list-style-type: none"> มีศูนย์เรียนรู้ระดับชุมชน ที่สามารถบูรณาการกับทุกภาคส่วน สนับสนุนกลไกสภาเด็กและเยาวชนที่สามารถขับเคลื่อนได้จริงและมีรูปธรรม ได้รับการสนับสนุนจากอบต. ที่ต่อเนื่อง ในระดับโรงเรียนต้องมีหลักสูตรส่งเสริมให้นักเรียน ในการเรียนรู้ชีวิต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของท้องถิ่น โดยมีตัวแทนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ค่ายพัฒนาเพื่อค้นหากิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนร่วมกัน การพัฒนาศักยภาพเยาวชน เพื่อความเข้าใจต่อการเข้าใจตนเอง พัฒนาแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระดับตำบล เพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีต่างๆ การผลักดันแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับชุมชน-ท้องถิ่น สร้างองค์กรทำงานเด็กที่ไม่ขึ้นอยู่กับหน่วยงานของราชการเท่านั้น 	<ul style="list-style-type: none"> พัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน ให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ด้วย ผลักดันงานเด็กและเยาวชนในระดับพื้นที่ให้เกิดรูปธรรม การหนุนเสริมซึ่งกันและกัน การทำงานเชิงบูรณาการร่วมกัน พัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในระดับโรงเรียน จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาแผนการพัฒนาเด็กและเยาวชน ทำประชาเสวนา ทำธรรมนูญด้านเด็กและชุมชน โดยการมีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพของคนในระดับชุมชน มีความสำคัญและเป็นต้นทุนในการทำงาน

ทำอะไร	รูปแบบ/กิจกรรม	ทำอะไรได้ทันที
	<ul style="list-style-type: none"> • การพัฒนาเด็กและเยาวชนบนฐานชุมชน เช่น กระจ้า ผู้เฒ่าผู้แก่ คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลเด็ก • ประชาเสวนา ทำธรรมเนียมปฏิบัติในด้านปัญหาเด็กและเยาวชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน • การตั้งกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อนในชุมชน • การพัฒนาเพื่อการอยู่ได้ด้วยตนเอง 	
ระดับปฏิบัติ จังหวัด	<ul style="list-style-type: none"> • มีการนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน • มีการบูรณาการการทำงาน ของหน่วยงานระดับจังหวัด • ผลักดันนโยบายการทำงานด้านเด็กและเยาวชน • การประชุม สัมมา อบรม สร้างการมีส่วนร่วม • พัฒนาทักษะในการเรียนรู้ การติดตาม ประเมินผล • การถอดประสบการณ์ เพื่อการขยายผล • ผลักดันเป็นนโยบายระดับจังหวัด • พัฒนากลไกในการสร้างรูปธรรมและนำเสนอต่อจังหวัด • ออกกฏธรรมนูญ เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนระดับจังหวัด จากระดับท้องถิ่นขึ้นมา จัดตั้งคณะทำงานระดับจังหวัด • การอบรมให้ความรู้ โดยมีตัวแทนระดับท้องถิ่นมาส่งเสริมการพัฒนาที่งานการทำงานร่วมกัน เพื่อการพัฒนาอุดมการณ์การทำงาน • การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน • อักแพงๆ ต้องจดทะเบียนองค์กรนิติบุคคล มีหน่วยประสานงานชัดเจนในแต่ละพื้นที่ เช่น 	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบเวทีสัญจรในการเรียนรู้ร่วมกัน • พัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในระดับจังหวัด ในรูปแบบโครงการ เพื่อการเปิดมุมมองและพัฒนาทักษะ และสร้างคุณค่าให้มากยิ่งขึ้น • การประชุมแลกเปลี่ยน วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อหนุนเสริมกัน • การผลักดันนโยบาย • การแต่งตั้งคณะทำงานและค้นหาแนวทางการทำงานในระดับจังหวัด • จัดตั้งเป็นองค์กรนิติบุคคล • มีการคัดเลือกคณะกรรมการเพื่อการทำงาน • จัดตั้งคณะทำงาน เพื่อการผลักดันงานระดับจังหวัด • เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับจังหวัด โดยมีตัวแทนทุกกลุ่มเป้าหมาย เช่น ตัวแทนเด็กและเยาวชนที่ครอบคลุมสภาพปัญหา มาแสดงความคิดเห็นและ

ทำอะไร	รูปแบบ/กิจกรรม	ทำอะไรได้ทันที
	<p>ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด</p> <ul style="list-style-type: none"> • มีคณะทำงานในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน • มีการประชุมสามัญประจำปี เพื่อการพบปะ แลกเปลี่ยน เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (ประสบการณ์ บทเรียน) • นำเสนอปัญหาของภาพรวมจังหวัด มีการ วิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน • การพัฒนาเครือข่ายการทำงาน • มีนำเสนอข้อมูลผ่าน website • มีระบบฐานข้อมูลชัดเจน • การแสดงตัวตนที่ชัดเจน แน่นอนต่อสาธารณะ • มีกิจกรรมการรณรงค์ แสดงความเป็นตัวตนของเรา เป็นกิจกรรมใหญ่ร่วมกัน เพื่อการประกวด คัดเลือก และสร้างตัวชี้วัด เพื่อการประเมินการเป็นต้นแบบฮักแพงฯ • มีป้าย สื่อ ประชาสัมพันธ์ วารสาร สื่อสารอย่างต่อเนื่อง • มีเจ้าภาพหลักในการทำงาน เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องเข้ามามีส่วนร่วมหลัก โดยเฉพาะ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ต้องเข้ามามีส่วนร่วมหลัก • หัวหน้าส่วนของหน่วยงานต่างๆ ในระดับจังหวัดมามีส่วนร่วมหลัก และ เป็นคณะทำงานในการขับเคลื่อนร่วมกัน • มีการบูรณาการการทำงานในระดับจังหวัด โดยการตั้งโครงการร่วม ที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม 	<p>เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อจะให้เห็นความต้องการและสภาพปัญหาที่แท้จริง คณะทำงานระดับจังหวัดวิเคราะห์ปัญหาบนฐานข้อมูลที่ได้ เพื่อการค้นหาวិธีการทำงาน</p>

๕. กลไกการทำงานในการขับเคลื่อนงานเด็กและเยาวชน

๕.๑. การบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕.๒. กลไกการทำงานระดับจังหวัด จากระดับพื้นที่ (ที่ปรึกษา – ทีมผู้ว่า)

๕.๓. กลไกระดับพื้นที่ (ครอบครัว ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด)

๕.๔. กลไกระดับจังหวัด ทีมที่ปรึกษา ทีมประสานงาน(องค์กร กลไก) ทีมปฏิบัติการ วิชาการ

นักพัฒนา ชุมชน

คณะทำงาน(ถาวร)ด้านเด็กและเยาวชน

อำเภอ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่/หน่วยงาน
๑.อำเภอวาปีปทุม	นางบุญทัน วัฒนศิริศิริกุล นายวิเชียร อัมมรตา นางจันทร์ศิริ ชูริรัมย์ กำนันบัวซอน กำนัน จาก ต.ประชาพัฒนา พี่แมว(ไม่ทราบชื่อ-นามสกุลจริง)	ผอ.โรงเรียนประชาพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า โรงพยาบาลวาปีปทุม ตำบลเสือ ก๊าก ต.ประชาพัฒนา
๒.อำเภอชื่นชม	นายกจรัส ชินเฮือง นายธงชัย หมั่นสา	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าดอกไม้ รองผอ.โรงเรียนชื่นชมพิทยาคาร
๓.อำเภอโกสุมพิสัย	อาจารย์สุรชัย ภูนา นางสาวลัดดา รัดนรงค์ไธนาย ศักดา นามโยธา คุณวิวัฒนา เรืองฤทธิ์	รองผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมวัดกลางโกสุม นักพัฒนาชุมชนองค์การบริหารตำบลเขวไร่ ผู้นำชุมชน ตำบลเหล่า โรงพยาบาลโกสุมพิสัย
๔.อำเภอนาคู	นายเสาศิลป์ เฟื่องสุวรรณ อาจารย์สมทรง	เครือข่ายเด็กและเยาวชนตำบลพระธาตุ
๕.อำเภอแกดำ	นายคำก๊อน สุธรรม นายสิทธิชัย เกตุมาลา นายหนูกัณฑ์	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง ประธานสภาอบต.วังแสง
๖. อำเภอเมือง	นางสุรียนต์ ช่อประพันธ์ นางเกษมกดา จันทร์ศิริ นางวัลภา รินทริก	สสจ.มหาสารคาม บ้านร่มเย็น โรงพยาบาลมหาสารคาม เครือข่ายผู้ปกครองบ้านส่อง

อำเภอ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่/หน่วยงาน
๗.อำเภอกุฉีกรัง	นางสาวรพีพร นามโคตร กำนันตำบลกุฉีกรัง	เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลกุฉีกรัง
๘.อำเภอบรบือ	ดร.กริชพัฒน์ ภูวนา นายพินธ์ คำภูเมือง	ศูนย์ กศน อำเภอบรบือ เครือข่ายเยาวชนตำบลหัวแก้ว
๙.อำเภอเชียงยืน	นายขงยุทธ พงสาลี หมอแจ่ม	เจ้าหน้าที่สถาบันชุมชนอีสาน โรงพยาบาลเชียงยืน
๑๐. เครือข่ายอื่นๆ	อาจารย์บุญเลิศ สดสุขชาติ อาจารย์ประยูร ชูรีรัมย์ อาจารย์วัฒนาสาร ปานเพชร อาจารย์อนงค์ อาจารย์เมตตา ประธานสภาเด็กและเยาวชน จังหวัดมหาสารคาม	เครือข่ายครูสอนดี เครือข่ายครูสอนดี เครือข่ายครูสอนดี กองกิจการนิสิต มมส. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

บทสรุปแนวทางการดำเนินงาน โดย คุณสุเมธ ปานจำลอง

